

بررسی آسیب‌ها و تهدیدات سایبری با تأکید بر آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی و راهکارهای مقابله با این‌گونه تهدیدات

فرهاد کیانی فلاورجانی*، سیدمحمد عادل عقیلی**

*- کارشناس ارشد، دانشگاه جامع علمی کاربردی بندرعباس، مرکز آموزش مالک اشتر

** - کارشناس ارشد، دانشگاه جامع علمی کاربردی بندرعباس، رئیس مرکز آموزش مالک اشتر

چکیده

امروزه با توجه به هزینه‌ها و خسارات جانی و مالی و بسیار از طریق تهدید سخت، دشمنان به شیوه‌ای نوین از تهدید که همان تهدید نرم است روی آورده‌اند. از طریق تهدید نرم راحت‌تر و آسان‌تر و بدون استفاده از سلاح و کشتار می‌توانستند به اهداف شوم خود دست یابند. در واقع تهدید نرم موثرترین کم‌هزینه‌ترین، و در عین حال خطر آفرین‌ترین نوع تهدید علیه امنیت ملی و هویت فرهنگی یک کشور به شمار می‌رود. برای رسیدن به این مقصود با استفاده از رسانه‌های عمومی از جمله تلویزیون، رادیو، کتاب، اینترنت، بازیهای رایانه‌ای، سینما، هویت اسلامی ما را خدشه دار نمایند. بنابراین هدف از تهدید فرهنگی، پیدایش یا ایجاد اختلال در نظام ارزش‌های جامعه است، به گونه‌ای که موجب تغییر شرایط طبیعی جامعه و پیدایش بحران‌های گوناگون فرهنگی، سیاسی، و اقتصادی گردد. برای جلوگیری از تخریب فرهنگ جامعه لازم است اقداماتی نظیر، شناسایی خصوصیات و ویژگی‌های تهدید نرم، اطاعت از ولایت فقه، فرهنگ سازی به جای تمرکز محض مقابله با تهدیدات با این‌گونه تهدیدات انجام داد. اینترنت مهم‌ترین و گسترده‌ترین برقرار کننده ارتباطات آنلاین در فضای سایبر است. ویژگی‌های اساسی فضای آنلاین، شامل بی‌زمانی و بی‌مکانی، گمنامی، وجود آزادی‌های بی‌حد و اندازه و عدم وجود نیروهای کنترل و قدرت متمرکز است. آسیب‌ها و تهدیدات سایبر دارایبعاد گوناگونی از قبیل، آسیب‌های فرهنگی، آسیب‌های روانی، آسیب‌های اجتماعی می‌باشد.

کلمات کلیدی:

حملات و تهدیدات سایبری، امنیت اجتماعی و اخلاقی، راهکارهای مقابله

۱- مقدمه

این روزها جنگ سایبری و مشتقات آن جایگاهی خاص در ادبیات سیاسی و رسانه‌ای ایران پیدا کرده است. پیشینه پیدایش و زایش افزایشی این مفهوم نیز بیشتر به تابستان گذشته و رسانه‌ای شدن ویروس استاکس نت در تاسیسات هسته‌ای نطنز و بوشهر و دور دیگری از ترور دانشمندان هسته‌ای در خیابان‌های تهران برمی‌گردد. به واقع پس از این رویدادها بود که افکار عمومی و رسانه‌های گروهی بیش از پیش سخن از جنگ سایبری علیه ایران به میان آوردند. به باور قاطبه ناظران و تحلیلگران این جنگ سایبری ادامه‌ای از پروژه مهار ایران و جلوهای از مقابله و جنگ نرمی است که از سوی منتقدان و مخالفان جمهوری اسلامی ایران حمایت و هدایت می‌شود. تبیین و تکوین جنگ اطلاعاتی در نتیجه پیشرفت‌های شتابناک در تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی نوپدید همانند شبکه‌های الکترونیک و ظهور جامعه اطلاعاتی حاصل آمده است؛ در جوامع اطلاعاتی و ارتباطی معمولاً مبادلات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ماهیتی دیجیتالی و الکترونیکی دارد. از این‌رو و در یک تعریف ساده جنگ اطلاعاتی عبارت است از استفاده از شبکه‌های الکترونیکی برای تخریب یا از کار انداختن اطلاعات دیجیتالی و غیرعملیاتی کردن زیرساخت‌های اطلاعاتی که می‌تواند علیه یک ساختار اجتماعی و نظامی باشد. جنگ سایبری (Cyber warfare) یا (Cyber war) نیز که در عرض جنگ اطلاعاتی مطرح می‌شود - از جمله عرصه‌های نوظهور نبرد است که پس از جنگ سرد از سوی سرویس‌های اطلاعاتی و امنیتی به شکل ویژه پیگیری شده و مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. با وجود تمامی شاخص‌های بارز این نبرد نوین، ویژگی متمایز جنگ سایبری در محرمانه و قابل انکار بودن آن است. در یک نبرد سایبری بسیاری از ساختارها مورد هدف قرار می‌گیرد، ولی به دلیل غیرعلنی بودن آن بسیاری از مواقع خسارات وارده مورد انکار و تردید قرار می‌گیرد. با این وجود و اگر چه جنگ سایبری به اندازه جنگ نظامی و حتی هسته‌ای مرگبار و کشنده نیست و اثرات آن هم آشکار نخواهد بود، شاید این پیامدهای مرگبار و ویرانگر جنگ سایبری باعث شده است تا از این گونه نبرد به نام نبرد هزاره سوم نام برده شود.

روش تحقیق

مطالعه حاضر مروری سیستماتیک می‌باشد. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از آخرین مطالب کتابخانه‌ای مجلات معتبر علمی داخلی و خارجی موجود تدوین گردیده است.

هدف از انجام تحقیق

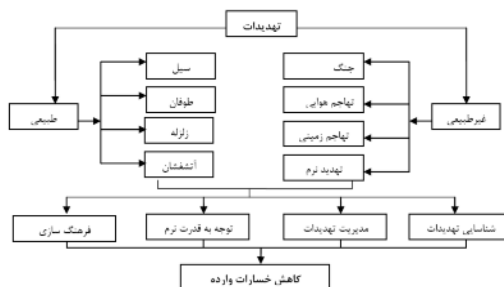
حملات سایبری اصول، عقاید، فرهنگ و مذهب، جوانان ما را نشانه گرفته است، مسلماً برای شناخت راهکارهای مقابله با این گونه تهدیدات باید ابتدا این گونه تهدیدات و حملات و ویژگی‌های آن شناسایی، و اهداف آنها بررسی شود. در مقاله هدف اصلی نقش حملات سایبر بر زیرساخت‌های فرهنگی و اثرات سوء این گونه حملات بر روابط خانوادگی و جامعه است.

۲- ویژگی‌های تهاجم فرهنگی به عنوان نمونه بارز جنگ نرم

اساساً "تهاجم فرهنگی" در مقایسه با تهاجم نظامی یا اقتصادی، دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است. تهاجم فرهنگی معمولاً نامرئی و نامحسوس است؛ دراز مدت و دیرپاست، ریشه‌ای و عمیق است؛ همه‌جانبه است؛ حساب شده و دارای برنامه و ابزارهای گسترده است؛ گسترده و فراگیر است؛ کارساز و خطرناک است. علاوه بر این‌ها، "تهاجم فرهنگی" همانند کار فرهنگی، یک کار آرام و بی‌سر و صداست و قربانیان آن بیش‌تر قشر جوان هستند [۱]. در تهاجم نظامی، دشمن با تجهیزات و امکانات نظامی وارد معرکه می‌شود، اما در "تهاجم فرهنگی" نیازی به لشکرکشی و هزینه‌های هنگفت نظامی نیست؛ هم‌چنین دشمن در این تهاجم برای تحمیل حاکمیت فرهنگ خود از همه‌ی حربه‌های سیاسی - اقتصادی، نظامی، روانی و تبلیغاتی بهره می‌گیرد. در "تهاجم نظامی" تنها بخشی از مرزها و سرزمین‌های مجاور در تیررس مستقیم دشمن قرار می‌گیرد، اما در "تهاجم فرهنگی" سلاح‌های مخرب دشمن تا عمق خانه‌ها پیش می‌رود و ذهن و قلب انسان‌ها را نشانه می‌گیرد. به همین دلیل است که پس از جنگ جهانی دوم، آیزنهاور رئیس‌جمهور وقت آمریکا اعلام کرده بود که: بزرگ‌ترین جنگی که در پیش داریم جنگی است برای تسخیر اذهان انسان‌ها [۲].

و اجرای اشکال مختلف رفتار جنسی می‌باشد. همچنین اینترنت به عنوان عامل ترغیب کننده رابطه جنسی سهل خارجی از زندگی زناشویی و خیانت در زناشویی به شمار می‌آید. از سوی دیگر کسانی که بیشتر به مخاطرات ناشی از اینترنت توجه دارند، معتقدند که اینترنت باعث به خطر افتادن کودکان و نوجوانان و افزایش تنهایی کاربران می‌گردد، این گروه مدعی اند که کاربران منظم اینترنت هم تعداد دوستانشان کاهش می‌یابد و هم میزان ساعاتی که با دوستان می‌گذارند، به علت مشغولیت بیش از حد به ارتباطات غیرضروری مجازی کاهش پیدا می‌کند. مطابق آمار موسسه فارستر در سال ۲۰۰۷ اکثریت کاربران اینترنت در سطح جهان را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند. در کشور ما کاربران محدوده سنی ۱۲ تا ۲۱ سال حدود ۷۱٪ کاربران را تشکیل می‌دهد. بیش از ۱۸ میلیون نفر در ایران از کاربران موقت یا دائمی اینترنت محسوب می‌شوند و این در حالی است که سهم ایران از تعداد کاربران اینترنت در خاورمیانه (با توجه به جمعیت بالای کشورمان) ۵۳٪ کل منطقه است. مسلماً در میان انبوهی از اطلاعات که در شبکه اینترنت قابل دسترسی است اطلاعات غلط و مسموم که مغایرت اصولی با اهداف تربیت دارند، یافت می‌شوند که لازم است والدین تمهیداتی را لحاظ نمایند تا فرزندان به این نوع از اطلاعات دسترسی نداشته باشند. در کنار این موضوع فرزندان را به منابع مفید و سودمند جهت دهی نمایند. از طرفی هم باید این را پذیرفت فرزندان را به منابع مفید و سودمند جهت دهی نمایند. از طرفی هم باید این را پذیرفت که دنیای بزرگ وب هیچ متولی خاصی ندارد و اصولاً به هیچ فرد یا گروه و یا کشور خاصی وابسته نیست. بنابراین طبیعی است در جایی که نظارت وجود ندارد سایتهای غیراخلاقی و نامناسب از جهات مختلف نیز در آن وجود داشته باشد. اینترنت از جمله محیطهایی است که به رفتار و اعمال انسان تاثیر گذار خواهد بود. محیطهای مجازی اینترنت راهی برای دسترسی به واقعیت فراهم می‌کنند و یا ایجاد هیجان و برانگیختگی فراوان و گوناگون بدون نیاز به تحرک و جاه‌جویی در کاربران ایجاد هیجان و برانگیختگی می‌نمایند. و نیازهای روانی و اجتماعی آنان را نیز برآورده می‌سازد. در کشور ما عامه جوانان ما با توجه به قابلیت‌های زیاد اینترنت از آن بوسیله تفریح، و وقت‌گذرانی و دوست‌یابی استفاده می‌شود. آماري که در شبکه فناوری اطلاعات ایران صورت گرفته است، حاکی از این است که از تعداد ۳ هزار و ۱۱۸ نفر بازدید کننده تعداد ۳۱.۹۴٪ از آنها برای تفریح و ۲۲.۷۱٪ از

شکل ۱- ساختار تهدید و جایگاه تهدیدات نرم

۲-۱- عوامل تهاجم فرهنگی

عوامل تهاجم فرهنگی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد [۳]:

الف) عوامل برون‌زا: زمینه‌ها، عناصر و ابزاری که به نحوی ردپای کشورهای خارجی (غربی) در آنها دیده می‌شود عوامل برون‌زا هستند؛ از جمله: اعزام مستشرقین، تلاش برای دین‌زدایی از طرق مختلف، ایجاد روحیه‌ی خودباختگی فرهنگی، ساخت و فروش وسایل ارتباطی، نظیر ماهواره و ویدئو و... سیاست‌گزاران و طراحان کشورهای سلطه‌جو این عوامل را طراحی و برنامه‌ریزی می‌کنند و افراد داخلی آن را به اجرا درمی‌آورند.

ب) عوامل درون‌زا: زمینه‌ها، عناصر و ابزاری که ریشه داخلی داشته و غیرمستقیم یا مستقیم به پذیرش تهاجم فرهنگی از خارج به داخل کمک می‌کنند عوامل درون‌زا هستند؛ از جمله: زمینه‌هایی هم‌چون بیکاری، فقر اقتصادی، نابه‌سامانی خانوادگی، غفلت مسئولین فرهنگی و اجتماعی و ناآگاهی جوانان و نوجوانان و... [۴] [۵]

امروزه از اینترنت به عنوان مهمترین پدیده جهانی پس از دوران انقلاب صنعتی یاد می‌شود. نقش اینترنت در ایجاد همگرایی و گسترش و نزدیکی ارتباطات بشری به انحاء مختلف در برگیرنده و تأمین کننده امکانات گسترده‌ای برای حذف فواصل جغرافیایی و تسریع در عملکرد ارتباطی ما بین انسان‌هایی متفاوت از نظر سطح اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی، مذهبی سیاسی است. فناوری دیجیتال به ویژه اینترنت و کامپیوتر در بهترین وجه به نظر دریافت اطلاعات و بدست آوردن اخبار و علوم استفاده می‌گردند در بدترین حالت اعتیاد اینترنتی که ترکیبی از محتوی تهیج آور، سهولت دسترسی، آرامش، هزینه کمتر، تحریک مجازی، خودمختاری و گمنامی است را بوجود می‌آورد. در واقع اینترنت می‌تواند باعث انحرافات دینی و اخلاقی افراد جامعه به خصوص جوانان و نوجوانان گردد و واضح است که شبکه و اینترنت می‌تواند محیطی برای توسعه

آنها برای دوستیابی از چت استفاده می‌کنند و تنها ۲۱.۳۹٪ از کاربران برای تجارت و حل مشکلات از اینترنت بهره می‌گیرند. یونگ نیز در تحقیقت خود دریافت ۵۸ درصد دانش آموزان پس از استفاده زیاد از حد اینترنت در عادت‌های مطالعه خود دچار افت شدید شدند و نمرات آنها بطور قابل ملاحظه‌ای کاهش و میزان غیبت‌های این دانش آموزان افزایش یافت [۶] [۷].

۲-۲- فضای سایبر و ویژگی‌های فضای سایبر

اینترنت یک پدیده مولتی مدیا یا همان چند رسانه‌ای چند کاره بوده و به کارگیری نرم افزارهای خاص به استفاده کنندگان از آن امکان می‌دهد تا به طور همزمان از تصویر، صدا و نوشتار استفاده کنند. علاوه بر آن اینترنت بر خلاف رسانه‌های قبلی یک رسانه تعاملی و دو طرفه بوده و از این نظر تفاوت اساسی با رسانه‌های پیش از خود را دارد. با توجه به این موضوع، اینترنت برای انتقال هر نوع پیامی مناسب است. اینترنت به جهت دارا بودن ویژگی‌هایی در مقایسه با دیگر وسایل ارتباط جمعی، می‌تواند به عنوان حوزه مجازی تلقی شود. این ویژگی‌ها را می‌توان چنین برشمرد [۸]:

- تمرکززدایی: تمرکززدایی نه تنها توزیع اطلاعات؛ بلکه همچنین شیوهی ارتباط را تغییر می‌دهد. هر مصرف کننده اطلاعات، همزمان تولید کننده اطلاعات نیز هست.
- مجازی بودن: یکی از مفاهیم اصلی در جامعه معاصر و تاثیر از اینترنت، مجازی بودن و تغییر ماهیت زمان و مکان است.
- جهانی بودن: در اینترنت یک موضوع یا رویداد که توجه افراد و گروه‌های وسیع انسانی را جلب می‌کند می‌تواند در دسترس همگان قرار بگیرد، چنان که حتی رسانه‌های خبری توده وار نمی‌توانند به این تعداد دسترسی داشته باشند.
- نفوذ سریع بر افکار عمومی: میزان پشتیبانی و حمایت مردم از رفتار حکومت به میزانی بسیار، تابع توان تاثیر نهادن و هدایت کردن افکار عمومی از گذر رسانه‌های گروهی است و اینترنت در این میان از نقشی بسیار چشمگیر برخوردار است. این وسیله ارتباطی، ابزار خوبی برای جلب مشارکت و پشتیبانی ملی از برنامه‌ها و طرح‌های بزرگ، اعم از سیاسی، اقتصادی و دفاعی است.

دولت‌ها با استفاده از اینترنت، نظریه‌ها، تصمیم‌ها و برنامه‌ها خود را برای افکار عمومی تبیین می‌کنند.

- نفوذ پذیری از سیاست: یکی دیگر از جنبه‌های سیاسی اینترنت کاربردش در خدمت سیاست خارجی کشورهاست. اینترنت مرز نمی‌شناسد و به راحتی می‌تواند مرزها را بی هیچ مانعی پشت سر گذاشته و به درون کشورها نفوذ کند. این وسیله همان گونه که می‌تواند وسیله‌ای برای نزدیکی و تفاهم ملت‌ها با یکدیگر و عاملی برای مبادله برنامه‌های فرهنگی باشد، دارای این توانایی نیز هست که به عنوان وسیله‌ای موثر برای تهاجم به افکار دیگر ملت‌ها و وسیله تبلیغاتی یک دولت در میان دیگر ملت‌های جهان به کار رود.

۳- چالشها و موانع فراروی امنیت در فضای مجازی و اینترنت

در جریان سیاست گذاری برای امنیت فضای سایبر و اینترنت در کشور ما چالشها و موانع جدی وجود دارد این چالشها و موانع عبارتند از [۹]:

- فقدان راهبرد مشخص در زمینه الکترونیک و امنیت فضای مجازی
- فقدان متولی مشخص در حفاظت از داده‌های موجود در سامانه‌های نظامی، امنیتی، اقتصادی
- عدم وجود قانون کپی رایت و حفظ حقوق مادی و معنوی افراد در کشور
- فقدان سیاست ملی فضای سایبر، اینترنت و مخابراتی
- فقدان سیاست روشن گمرکی در مورد مجاز یا ممنوع بودن واردات تجهیزات دریافت و ارسالی ماهواره‌ای برای خدمات اینترنت
- افزایش احتمال دستبرد اطلاعات محرمانه کشور و یا خرابکاری توسط بیگانگان
- افزایش جرائم پنهانی در فضای مجازی و حرفه‌ای شدن مجرمین با افزایش استفاده از شبکه‌های مجازی در دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی
- فقدان سیاست مشخص ملی در آموزش و اطلاع رسانی

۴- آسیب‌های و تهدیدات سایبری در ایران دارای ابعاد گوناگون و بسیار وسیعی است که برخی از آن عبارتند از:

آسیب‌های و تهدیدات سایبری در ایران دارای ابعاد گوناگون و بسیار وسیعی است که برخی از آن عبارتند از: پدیده‌های که رایانه و پس از آن اینترنت همراه خود به ارمغان آورد، مخاطراتی بود که بر جای جای قلمرو گسترده‌اش، سایه انداخت. چنین مخاطراتی، چنانچه مورد بی توجهی جامعه و حکومت قرار گیرد، بسی بزرگ و گاه غیرقابل جبران خواهد بود چرا که، آسیب‌های روانی ناشی از کاربری نادرست و خلاف قانون، موجب اختلال در رفتار شهروندان شده، جامعه را در رسیدن به فواید بی شمار این فناوری نوین ناکام می‌گذارد. این اختلالات، شهروندان را فرسوده و ناتوان کرده، فعالیت‌های روزمره آنان را مختل می‌کند. آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن، اعضای جامعه را در رفتار فردی با خانواده و رفتار اجتماعی با دیگر شهروندان و حکومت متزلزل و متاثر از فرهنگ‌های منحط بیگانه می‌نماید. هنجارها و ارزش‌های متعالی جامعه رو به زوال رفته، احساس امنیت و آرامش از جامعه رخت برمی‌بندد. ضمن این که آسیب‌های سیاسی، آن موجب تضعیف اقتدار و حاکمیت دولت شده، آن را در ایجاد وحدت ملی و امنیت اجتماعی و امنیت اطلاعاتی دچار چالش‌های جدی می‌کند. در قسمت زیر به بررسی آسیب‌های فرهنگی و روانی فضای سایبر پرداخته می‌شود:

۴-۱- آسیب‌های فرهنگی

۴-۱-۱- کم رنگ شدن ارزش‌های مترقی

هر جامعه صاحب ارزش‌هایی است که ناشی از فرهنگ آن است، اما برخی ارزش‌های مترقی در جوامع اسلامی است که به موجب تاثیر از فرهنگ بی‌بند و بار، و اباحه گر غرب در حال کم رنگ شدن است. ارزش‌هایی مثل: حیا، عفت زن و قیچ عریان نمایی را می‌توان اشاره کرد. در این باره دین چابنر^۱ اثرات فضای مجازی را بر جامعه این گونه تشریح می‌کند و می‌گوید: "مطالعات دقیق و گسترده‌ای در طول این سالها در این باره صورت نگرفته است، ولی روان شناسان شبکه‌ای بی سی نیوز (ABC News) بر اساس تجربیات خود در مواردی که با کودکان سر و کار داشته اند، بر این باورند که پسرانی

که با تصاویر خشونت آمیز و مستهجن مواجه بوده اند، اغلب انگیزه‌های بوالوسانه‌ای نسبت به دختران دارند، در عین حال دختران نیز پاسخ مثبتی به این گونه تمایلات پسران نشان می‌دهند [۱۰]. در نتیجه رواج بوالهوسی است که ارسال تصاویر مستهجن در میان جوامع اسلامی رشد می‌یابد، روابط آزاد دختر و پسر ترویج می‌شود، کم پوشی و عریانی در میهمانی‌ها و عروسی‌ها به ویژه در میان جوانان گسترش می‌یابد و در نهایت قیچ برخی اعمال که سازنده ارتباطی سالم و مفید در میان افراد جامعه است به مرور زمان به فراموشی سپرده می‌شود، از این رو با گذشت زمان ارتکاب برخی اعمال خلاف اخلاق متعالی، و حتی ارتکاب برخی جرایم، منتهی به تشویق خواهد شد.

۴-۱-۲- تضعیف اعتقادات و گسترش شبهات فکری

گر چه دستیابی آسان به انواع اطلاعات از مزایای فضای سایبری است، اما معایبی نیز دارد. از جمله این که طرح و نشر انواع شبهات در آن، موجب تزلزل در باورهای کاربران سست عقیده و کم اطلاع می‌گردد. فضای سایبری چاقویی دو لبه است، که ما می‌توانیم از آن به سود خود مدد بگیریم، اما هجمه و تنوع و گسترش فرهنگ مهاجم غربی، به حدی است که در شرایط فعلی کوشش‌های مدافعان فرهنگی مسلمان را بسیار کم اثر می‌نماید، خلاصه این که مدیریت اصلی اطلاعات در دست غربیان است. البته بهترین راه حل تنها انفعالی عمل کردن و اکتفاء کردن به پاسخ گویی به شبهات نیست، بلکه این پاسخ گویی باید همراه با تهاجم نیز باشد، به این معنا که باورهای فرهنگ مهاجم را نیز با سوالاتی که در مورد باورها و نگرش‌هایشان وجود دارد، مورد هدف قرار دهیم و همینه ظاهری آنان بشکنیم.

۴-۱-۳- رواج سطحی نگری فکری

آزادی بیان و طرح اندیشه‌های متضاد در فضای سایبر، از اهداف اولیه ایجاد چنین فضایی است، اما چنانچه اندیشه‌ای بدون هیچ بنیان و اساس معتبری در این فضا مطرح شود، ثمره آن انباشته شدن اندیشه‌های بسیاری است، که توان بررسی و نقد و تحلیل همه آن‌ها از عهده مخاطبان خارج است و بدین سبب، کاربران بدون بررسی و تحقیق در مبانی و زوایای پنهان اندیشه‌های نوظهور، به سبب کثرت و رواج بی حد و حصر آن در فضای سایبر از آن متاثر می‌شوند. و در

^۱ Den Chabner

نتیجه روحیه حق پذیری کاربران به ویژه جوانان، به سطحی نگری و مسامحه کاری در پذیرش اندیشه‌های نوظهور مبدل خواهد شد.

۴-۱-۴- ایجاد سردرگمی بین نسل جوان

آنگاه که کودکی را بخواهند آموزش دهند، ابتدا او را با مفاهیم ساده‌ای در حد فهم او آشنا می‌کنند. طرح مفاهیم متنوع و اندیشه‌های متضاد برای او، ثمره‌ای جزء حیرت نخواهد داشت. فضای سایبر گر چه مولد آزادی بیان و تضارب آراست، اما انباشت اطلاعات خوب و بد، گزینش اطلاعات صحیح را دشوار کرده و طرح نامحدود و طبقه بندی نشده آن، موجب سردرگمی کسانی خواهد شد که در تحلیل افکار و اندیشه‌ها دچار ضعف هستند. از این رو ضروری است تا بیش از هر چیزی کاربری صحیح و طبقه بندی شده این فضا را به کاربران و مخصوصاً نسل جوان بیاموزیم.

۴-۱-۵- گسترش محصولات فرهنگی مربوط به

فرهنگ‌های منحط به ویژه غرب

عمده محصولات فرهنگی اعم از فیلم، عکس، بازی‌های رایانه‌ای و اینترنتی از سوی غرب و گاه شرق تولید و در فضای سایبر تبلیغ و توزیع می‌شود. بدین سان یکی از خطرات ناشی از فضای سایبر متوجه فرهنگ‌های اصل است.

۴-۲- آسیب‌های روانی

۴-۲-۱- افسردگی و انزوا

کاربران بیشتر ترجیح می‌دهند در محیطی آرام و خلوت از اینترنت استفاده کنند تا هم بهتر بتوانند از اطلاعات آن بهره ببرند و هم با تمرکز و سرعت بیشتر، از اتصال‌های طولانی مدت جلوگیری کرده و هزینه‌های حاصل از آن را کاهش دهند. اما این نوع خلوت و انزوا در طولانی مدت برخی مشکلات روانی مانند گوشه‌گیری و در نهایت افسردگی را در پی دارد. کیسلر و همکارانش معتقدند: "بسیاری از روان‌شناسان این نگرانی را داشته‌اند، که آسانی ارتباط‌های اینترنتی، چه بسا افراد را وا می‌دارد تا زمان بیشتری را به تنهایی بگذرانند و به صورت مستقیم و بی‌واسطه با غریبه‌ها صحبت کنند و ارتباط سطحی برقرار سازند و این کارها به قیمت از دست دادن گفتگوهای رو در رو و ارتباط فامیلی و دوستانه است. بنا به برخی پژوهش‌های پیمایشی، ارتباط‌های اجتماعی از طریق اینترنت،

ضعیف‌تر از ارتباط‌های واقعی است و در دراز مدت، به انزوای اجتماعی فرد می‌انجامد [۶] [۱۱].

۴-۲-۲- بازداری زدایی

گمنامی و نامرئی بودن کاربران، از دیگر ویژگی‌های روابط اینترنتی است، که موجب پیدایش آسیب‌های جدی اخلاقی و روانی در افراد می‌شود. در فضای سایبر شخص می‌تواند هر نقابی را بر خود بیوشاند و بدین وسیله هر چه می‌خواهد می‌گوید و هر کاری که بخواهد انجام می‌دهد، بدون این که ترس از شناخته شده و روسوا شده داشته باشد. این ویژگی موجب کاهش خویشتن داری و بازدارندگی کاربران در برابر اعمال ناهنجار اخلاقی و ضد اجتماعی خواهد شد. این صفت روانی به سبب ظرفیت بالای ارتکاب جرم در فضای سایبر، کاهش پیدا کرده و موجب ارتکاب گسترده برخی جرایم به ویژه جرایم سایبری و جرایم جنسی مجازی شده است. چنانچه این صفت در نهاد افراد جامعه کم رنگ شود، قبح برخی جرایم از بین رفته، احساس بازدارندگی در افراد کاهش می‌یابد و چه بسا در کثرت ارتکاب جرایم غیرسایبری تاثیر بسزایی بگذارد.

۴-۲-۳- بحران هویت و اخلال در شکل‌گیری شخصیت

عناصر سه گانه هویت، یعنی شخص، فرهنگ و جامعه هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفاء می‌کنند. هویت شخصی، ویژگی بی‌همتای فرد را تشکیل می‌دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروهها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل‌گیری آن، متأثر از ایشان است. و در نهایت هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه‌های آن، از بدو تولد تا کهن سالی جای گرفته است. از آن جا که فضای سایبری، صحنه‌ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت‌های متنوع، نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار می‌دهد، خود زمینه‌ای است، برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آن که هویت ظاهری فرد مطرح گردد، درون مایه افراد بروز می‌کند. هر کس در صدد بیان اندیشه‌ها و علاقه‌مندی خویش است. از این رو است که ساختار و چینش پایگاه‌های شخصی به گفته میلر نشان از شخصیت آن کاربر است [۶]. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت‌های چند گانه و

رشد و استحکام آن می‌گردد. جوانان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می‌گیرد، این خطر پر رنگ‌تر می‌شود. از طریق رسانه‌های جمعی، افراد خط مفروض میان فضای عمومی و خصوصی را تجدید سازمان می‌کنند و این امکانی است که جوانان فعالانه از آن استفاده می‌کنند. جوان، به خصوص در درون بلوغ که مرحله شکل‌گیری هویت او است و همواره به دنبال کشف ارزش‌ها و درونی کردن آنها می‌باشد، با اینترنت و حجم گسترده، حیرت‌انگیز و گوناگون اطلاعات مواجه می‌شود و ناچار که در این دنیای مجازی، هویت خویش را از طریق جستجو پیدا کند و بدین سان، ممکن است برخی و شاید تعداد زیادی از نوجوانان را در اینترنت گم کنند و دوران هویت‌یابی بیش خویش را از پیش با بحران سپری کنند. از سوی دیگر، گاهی برخی از ویژگی‌های شخصیتی مانند: سن، تحصیلات، محل سکونت و حتی جنسیت در اینترنت از بین می‌رود، به عنوان نمونه، بسیاری از افرادی که در اتاق‌های چت مشغول گفتگو با یکدیگر می‌باشند، با مشخصاتی غیرواقعی ظاهر شده و از زبان شخصیتی دورغین که از خود ساخته‌اند و آن را به مخاطبان یا مخاطب خود معرفی کرده‌اند صحبت می‌کنند و با این حال همین شخصیت‌های ناشناس چه تاثیرات مختلفی بر یکدیگر دارند [۱۱].

۴-۲-۴- اعتیاد مجازی^۲

اعتیاد مجازی، استفاده بیش از حد اینترنت است تا آنجا که بدون استفاده از آن فرد احساس کمبود می‌کند. روابط او با محیط متاثر از استفاده مکرر و دیوانه‌وار فرد شده، از حالت عادی خارج می‌شود. نبود روابط پایدار و صمیمی با دیگران، نداشتن اعتماد به نفس و به طور کلی شکست در عرصه‌های گوناگون زندگی، زمینه را برای اعتیاد فراهم به اینترنت فراهم می‌کند. نتایج پژوهش یانگ در این زمینه نشان داد، که یکی از دلایل مهم اعتیاد به اینترنت در افرادی که روابط عمومی کمتری دارند، به دست آوردن حمایت‌های اجتماعی است، زیرا حمایت‌های اجتماعی با اعمالی چون ورود به اتاق گپ زنی در میان اعضاء در اعضای سایبر زودتر به وجود می‌آید. پیامدهای اعتیاد به اینترنت و حتی کار زیاد با اینترنت که در حد اعتیاد نباشد، نتایج و پیامدهای زیان‌بخشی برای فرد و جامعه در پی داشته و آسیب‌های شدید جسمانی، مالی، خانوادگی، اجتماعی و

روانی را به همراه دارد. یکی از پیامدهای فردی و اجتماعی اعتیاد کار زیاد با اینترنت، انزوا و کناره‌گیری اجتماعی است. این موضوع پیامدهای عمده‌ای برای جامعه و فرد دارد، زیرا وقتی مردم از نظر اجتماعی درگیر باشند، سالم‌تر و خوشبخت‌تر زندگی می‌کنند. از دیگر پیامدهای اعتیاد اینترنتی، مشکلات خانوادگی و تاثیر آن بر روابط زناشویی، والدین و فرزندان است. آمار نشان می‌دهد که اعتیاد به اینترنت ممکن است، به فروپاشی خانواده و طلاق منجر شود. شاید باور کردن این که شخصی همسر خود را فقط به علت ارتباط با فرد دیگر در اینترنت ترک می‌کند، قابل باور نباشد ولی این گونه روابط تاثیر زیادی بر زندگی مشترک می‌گذارد.

۴-۲-۵- انحرافات اخلاقی

از جمله آثار مخرب فضای سایبری، به وجود آمدن انحرافات جنسی و اختلالات جنسی است. اینترنت به دلیل رویکرد آزاد اندیشی در روابط جنسی از سوی گردانندگان اصلی آن و نگرش تجاری نسبت به مسائل جنسی، موجب پدید آمدن پدیده شومی به نام هرزه نگاری^۳ و هنر پلید شهوانی^۴ و رواج سرسام آور آن گردید. این پدیده مرزهای اخلاقی را در هم می‌شکند و تهدیدی برای فرهنگ و به خصوص فرهنگ‌های دینی همچون فرهنگ اصیل اسلامی است. اصولاً اینترنت به جوی دامن زده که در سایه ویژگی‌های خاص خود به تدریج به شکل‌گیری ناهنجاری‌های جنسی در کاربران خود می‌انجامد.

۴-۳- ابعاد امنیتی و اطلاعاتی:

در بعد امنیتی و اطلاعاتی گزینه‌های فراوانی برای بررسی وجود دارد:

۴-۳-۱- جاسوسی اینترنتی

دسترسی آسان به سایت‌های جاسوسی کشورهای دیگر و امان ارسال و تبادل اطلاعات به هر نقطه از دنیا و غیرقابل کنترل بودن داده‌های مبادله شده در ایران، ضریب انجام جاسوسی از طریق اینترنت را بالا برده است. در واقع این نوع دسترسی انتقال اطلاعات و انتشار هر گونه اطلاعات طبقه بندی شده در سایبر را فراهم آورده است.

³ Pronography

⁴ Erotice Art

² Virtual Addiction

۴-۳-۲- آموزش‌های مخرب

از جمله این آموزش‌ها آموزش‌های تروریسم، آموزش مصرف مواد مخدر و آموزش فرق‌های ضاله است. به علت وفور سایت‌های فارسی در این زمینه، افراد جامعه به راحتی امکان آشنایی با هر فرقه انحرافی و امکان انجام هر فعالیت منفی را دارند و این نوع آموزش‌ها به آسانی در فضای سایبر قابل دسترسی است.

۴-۳-۳- پروژه بی‌ثبات‌سازی

با وجود همکاری اطلاعاتی و امنیتی آمریکا با اسرائیل در جنگ سایبری علیه ایران، اما این کشور تنها به این مساله اکتفا نکرده است. در این راستا پروژه سازمان سیا با اختصاص بودجه ۴۰۰ میلیون دلاری کنگره آمریکا و با دستور بوش ابلاغ و عملیاتی شد، در این جهت راه‌اندازی نبرد سایبری با استفاده از عوامل گروهک‌های ضدانقلاب منافقین، سلطنت‌طلبان، انجمن پادشاهی، فرقه بهائیت و گروه‌های حقوق بشری در دستور کار قرار گرفت. این پروژه که با هدف بی‌ثبات‌سازی و در قالب شبکه‌سازی گسترده در فضای مجازی و سایبری کلید خورد اهدافی چون جمع‌آوری اطلاعات، جریان‌سازی و جنگ روانی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، تاسیس سایت‌های مبتدل، حمایت خبری و رسانه‌ای از گروهک‌های تروریستی، اقدامات ایذایی و هکری و نفوذ به سرورهای دولتی، برنامه‌ریزی برای اخلاص در سیستم مدیریت شهری از جمله سامانه سوخت‌رسانی و تهییج و تشویق به تجمعات غیرقانونی و اغتشاش در حوادث پس از انتخابات را دنبال می‌کرد. سازمان سیا با ایجاد این سرویس سایبری، تنها در حوادث اخیر با تولید و انتشار بیش از ۷۰ میلیون فیلترشکن، جنگ روانی پدافند را علیه جمهوری اسلامی سازماندهی کرد. چنان که سعید جلیلی، دبیر شورای عالی امنیت ملی ایران نیز طی سخنانی در اجلاس نهم خبرنگاران رهبری گفت که اخیراً ۸۷۴ سایت اینترنتی علیه جمهوری اسلامی راه‌اندازی شده است.

۴-۴-۱- ارتباطات نامتعارف در بین جوانان

اینترنت و فضای سایبر به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه در زمینه‌های غیراخلاقی بسیار مورد توجه قرار گرفته و موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع می‌شود. حتی فضای سایبر کاربران و به ویژه جوانان را قادر می‌سازد به آسانی به اعمال غیراخلاقی مانند قمار بازی و یا شرکت در شرط بندی‌های مجازی بپردازد.

۴-۴-۲- سرگرمی‌های مجازی

علاقه جوانان به مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های مدنی را با انگیزه‌های مختلف تحت الشعاع قرار می‌دهد و می‌تواند بر مهارت‌های اجتماعی آنان در تدارک فراغت‌های گروهی و تفریحات سالم و باری‌های غیر مجازی تاثیر منفی بگذارد. مطالعات نشان می‌دهد مردان در اینترنت به دنبال راههایی برای کسب قدرت و شهوت و همین طور تحقق رویای جنسی هستند و زنانیت بیشتر به دنبال گروه‌های دوستی و حمایت روابط عاشقانه می‌روند. روابط غیراخلاقی تنها در فضای سایبر باقی نمی‌ماند و در بسیاری موارد به روابط فیزیکی می‌انجامد.

۴-۴-۳- جرایم رایانه‌ای و سایبری

شاید نفوذ به سایت بانک ملی و شبکه شتاب یکی از مهم ترین نشانه‌های آسیب پذیری جامعه ایرانی از اینترنت است. و البته گسترده بودن تعداد سایت‌های آموزش نفوذ و هک و بالا بودن تعداد نفوذ کننده ها و امار بالای سایت‌های (هک شده، حکایت از رسوخ بیشتر پدیده به جامعه دارد. گسترش شبکه‌های مجازی تجارت الکترونیک و آن چه به نان گلگوئیست و پنتاگون و چند نام دیگر شناخته شده است، آسیب پذیری ساختار ایران در این زمینه را نشان می‌دهد.

۴-۴-۴- گسستن میان نسل

اینترنت شکاف میان نسل‌ها را آشکارتر ساخته است. اکنون نه تنها شکاف میان نسل اول و دوم متمایل به سایر بلکه شکاف میان نسل دوم و سوم علاقه مند به اینترنت نیز پدیدار شده، به گونه‌ای که هیچ یک زبان دیگری را نمی‌فهمند و یا کمتر به زبان هم حرف می‌زنند.

۴-۴-۴- ابعاد اجتماعی:

موارد زیر از جمله افندها و آسیب‌های سایبری در ابعاد اجتماعی است:

۴-۴-۵- بی هویت سازی

با امکانات و گزینه‌های فراوانی که اینترنت در اختیار جوانان می‌گذارد آنان به طور دائم با این فضا، هویت نامشخص و اغلب متحولی را می‌آفرینند، یعنی اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد. نوجوانان در صحنه اینترنت برای ایفای هر نقشی، فرصت پیدا می‌کنند. خصوصی بودن امور در سایبر، نکته‌ای که کاربران جوان اینترنت بر آن علاقه دارند و لذا از سوال بزرگسالان در مورد نحوه استفاده از اینترنت اشفته می‌شوند.

۴-۴-۶- تهدید بنیان‌های خانواده

تغییر ارزش‌های و هنجارهای اجتماعی به نوبه خود بنیان خانوادگی را در معرض تهدید قرار می‌دهد.

۴-۴-۷- اعتیاد الکترونیکی

توان اعتیاد آورنده مواد مخدر بر اساس سرعت جذب مواد مزبور به بدن انسان است، اما در مورد سایبر و اینترنت این سرعت به میزان در دسترس بودن آن است که ایجاد اعتیاد می‌کند. افزایش سرعت مودم‌ها و سهولت دسترسی به شبکه‌ها، سطوح بالاتری از استفاده اعتیاد آمیز اینترنت را دامن می‌زند، اعتیاد به اینترنت مثل هر نوع اعتیاد دیگری، یک بیماری اجتماعی است. لذا پدیده‌ای است فراگیر که با صدمات روانی و اجتماعی، خانوادگی، جسمانی و حتی اقتصادی همراه است.

۴-۴-۸- شکل‌گیری خرده فرهنگ‌های مختلف

کارکرد غالب چت‌های اینترنتی در جوانان ایرانی از جنبه‌های فراغتی و سرگرم کننده آن است. نتایج یک تحقیق بیان گر این است که فضای غالب در محیط چت، مورد مراجعه جوانان، کپ و گوه‌های دوستانه جوانان غیرهم جنس است که با نیت ارضای کنجکاوی، آشنایی و سرگرمی و گاه ماجراجویی بدان روی می‌آوردند. هم چنین مجاورت طولانی با فضای مجازی می‌تواند به فرهنگ پذیری یک طرفه تأثیر پذیری افراطی از هنجارها و ارزش‌ها در عرصه‌های مختلف ارتباطی و اجتماعی انجامیده و با تقویت جهان وطنی، تعلقات ملی و سنتی کاربران را تحت تأثیر قرار دهد.

۴-۴-۹- انتشار مطالبات قومی منطقه‌ای و افزایش

تحریک پذیری قومیت‌ها

خاصیت تاسیس سایت‌های قومی و راه اندازی وبلاگ‌های منطقه‌ای و انتشار برخی مطالب تحریک آمیز در سایت‌های اینترنتی، قابلیت این رسانه و پدیده برای دامن زدن به مباحث مناقشه برانگیز قومی را بالا برده است.

۴-۴-۵- ابعاد سیاسی

آسیب‌های سایبری در ابعاد سیاسی موارد زیر تقسیم می‌شوند:

۴-۵-۱- ایجاد گروه‌های سیاسی مجازی

از طریق سایبر و اینترنت گروه‌های سیاسی خاص به وجود می‌آیند که فقط بر روی شبکه اینترنت وجود دارند و از این طریق قابل دسترسی است.

۴-۵-۲- اختلال در روند کنترل جریان اطلاع رسانی

سیاسی:

رسانه‌ها و نشریات الکترونیکی فارسی، بدون کسب اجازه و مجوز از نظام منتشر شده و روند اطلاع رسانی رسمی و سیاسی را مختل می‌کند.

۴-۵-۳- انتقال مستقیم اندیشه‌ها و دیدگاه‌های

جریان‌های معاند به داخل

در گذشته برای انتقال افکار و دیدگاه‌های معاندان نظام به داخل، فقط نشریات مکتوب وجود داشت، اما امروزه از طریق اینترنت، گروه‌های خبری و خبرنامه‌های الکترونیک، امکان انتقال مستقیم اندیشه‌های معاندان به داخل وجود دارد.

۴-۴-۶- ایجاد گروه‌های فشار و ذی نفوذ مجازی

جمع آوری امضای الکترونیکی به منظور تأکید بر یک موضوع یا اعمال فشار بر یک نهاد از کارکردهای جدید سایبری در ایران است. این گروه‌های سیال مجازی نقش گروه‌های فشار سنتی را در فضای مجازی اینترنتی ایفاء می‌کنند.

۵- چالشهای پیش روی فضای سایبر در ایران

عواقب و پیامدهای مهلک زیر را با خود به همراه خواهد داشت.

عواملی نظیر:

- خودباختگی فرهنگی
- کاهش عزم در اندیشه ملی
- عدم امید به آینده
- فراموشی فرهنگ حفاظت از کیان و حفظ ارزشهای سیاسی و جغرافیایی کشور
- ترس از آینده شغلی و اجتماعی
- ایجاد تاثیر کلی بر عقاید، احساسات آداب و رفتارهای مخاطبان
- افزایش ضریب باورپذیری شکست و درماندگی
- گسترش جدایی ملت، مردم یا وفادارانشان از همراهی و استمرار مسیر
- کاهش کفایت در استمرار اهداف با سپاه نمایی از آسیب پذیریهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی
- رسیدن به اهداف سیاسی در پیاده سازی آماج روانی

۷- استراتژی تهدیدات نرم برای مقابله فرهنگی

و اجتماعی در کشور

در یک نگاه کلی شیوه‌های تهاجم فرهنگی غرب را نیز می‌توان از دو بعد خارجی و داخلی مورد توجه قرار داد. در بعد خارجی، مهاجمان با امکانات و موقعیت‌های مختلفی که در مجامع بین‌المللی در دست دارند، از طریق شبکه‌های گسترده بنگاه‌های تبلیغاتی و سخن‌پراکنی خود می‌کوشند با عناوینی چون نقض حقوق بشر، حمایت از تروریسم، وجود خفقان و سانسور، نبودن آزادی برای زنان و مطبوعات و نویسندگان، جنگ‌طلبی، ماجراجویی و... با حربه‌های شناخته شده و تکراری، تصویری تحریف شده و ناخوشایند از فرهنگ مقابل در اذهان مردم دنیا ترسیم نمایند و طبیعی است که در این راه، زشت‌ترین و شیطانی‌ترین حربه‌ها را برمی‌گزینند. در بعد داخلی تهاجم فرهنگی غرب در کشورهای اسلامی به دو شیوه زیر رخ می‌نماید [۱۲]:

۱. ترویج افکار و اندیشه‌های غیراسلامی و حتی ضداسلامی، تبلیغ افکار التقاطی، تقدس زدایی و توهین به مقدسات، سست نمودن پایه‌های اعتقادی جوانان نسبت به برخی از اصول و آرمان‌ها.

- با نگاهی به وضعیت فعلی اینترنت در ایران در حال حاضر سیاست گردش و افزایش ظرفیت تبادل بین‌المللی داده‌ها از سیاست‌های جاری دولت است. و افراد سازمانها و شرکت‌ها به گونه‌ای نا محدود امکان دسترسی به سرویس دهندگان رسانه‌های جدید را دارند. برای دسترسی به اینترنت هیچ گونه مجوز یا تایید دولتی لازم نیست و هنوز سرویس دهندگان اطلاعات مربوط به مشترکان، کاربران، و محتوای داده‌های تبادل شده را به سازمانهای دولتی ارائه نمی‌دهند.

- هیچ قانون یا دستورالعملی برای منع رمز گذاری محتوای داده‌های مبادله شده وجود ندارد و هیچ قانونی نیز وجود ندارد که سرویس دهندگان را ملزم به کنترل محتوا نماید یا آنان را مسئول محتوای سایت‌های روی سرویس بداند از طرف دیگر خدمات اینترنت در ایران به سرعت ارزان شده و کافی نت و مراکز ارائه خدماتی اینترنتی به سرعت در حال رشد است و هیچ قانون خاصی برای نحوه تاسیس و نحوه اداره آن وجود ندارد.

- به نظر می‌رسد تهدید اصلی و بالفعل کشور در مورد اینترنت، فقدان گفتمان امنیتی در مورد این پدیده است. اینترنت که به طور بالقوه می‌تواند هم تهدید و هم فرصتی طلایی برای امنیت فرهنگی و سیاسی باشد، به وسیله‌ای برای فشار سیاسی و اقتصادی تبدیل شده است.

- برای تحلیل فرایند سیاست‌گذاری در مورد اینترنت در ایران پاسخ به سؤالاتی در مورد آزادی بیان، کنترل جریان اطلاعات، قوانین مربوط و دریک بیان نظریه‌هنجاری حاکم بر رسانه‌های جدید ضروری است.

۶- مخاطبان اصلی و اهداف حملات سایبری

بحران وارده گاهی بر مخاطبان خاصی وارد می‌شوند، تا تاثیر عمیق‌تری را در ریشه نظام اجتماعی یک جامعه وارد کنند. از آن جمله می‌توان تاثیر پذیری نوع مخاطبان در یک جامعه را نسل جوان آن نظام دانست، که هم پشتوانه‌های علمی آن نظام هستند و هم پشتوانه‌های دفاعی و امنیتی. در واقع شروع بحران در سطح جوانان

۲. تجددگرایی، علم‌زدگی و عقل‌گرایی افراطی، تلاش در راه تطهیر غرب و غرب‌گرایی، بی‌اعتبار نشان دادن علوم و معارف اسلامی به بهانه‌ی عدم تطابق با دانش‌های نوین بشری، طرح جدایی دین از سیاست، ترویج بی‌حجابی و بدحجابی و پوشش‌های مستهجن و خلاف شئون اسلامی، رواج مدهای غربی و بی‌بند و باری، تهیبه و پخش فیلم‌های شدیداً ضد اخلاقی و ویدئویی، نوارهای کاست مبتذل از خوانندگان فاسد و توزیع عکس‌های مبتذل در سطح گسترده، تولید و پخش مشروبات الکلی و مواد مخدر در سطح جامعه، چاپ و نشر کتب و مجلات ضد اخلاقی، جنایی، عشقی و رمان‌های مبتذل، تشکیل مجالس لهو و لعب و...، مشتی از خروارها توطئه دشمن است. ابزار تهاجم فرهنگی تنها محدود به موارد فوق نیست، بلکه تمام موارد فرهنگ‌های مکتوب، شفاهی، عمومی و تصویری نیز از ابزارهای دیگر این تهاجم هستند. فرهنگ غربی با استفاده از ابزار فوق تخریب فرهنگ اسلامی را مد نظر قرار داده است. مواردی از قبیل تشکیک در حقانیت دین اسلام، انتشار کتاب‌های ضد دینی مانند آیات شیطانی، نفی مقدسات اسلامی و نیز تحدید دین و تلاش برای حذف دین از عرصه اجتماع از این موارد به شمار می‌آید [۱۳].

۷-۱- مراحل تهاجم علیه فرهنگی

تهاجم فرهنگی در دو مرحله عمده صورت می‌پذیرد که در هر یک راه‌های خاصی مدنظر قرار می‌گیرد [۱۴]. [۱۵]:

الف) تخلیه‌ی فرهنگ خودی

در قانون طبیعت، وقتی در فضایی خلأ ایجاد شود، نزدیک‌ترین نیروی موجود، آن خلأ را پر می‌کند. هر پدیده‌ی جدید، یا در جایی حضور می‌یابد که قبلاً خلأ وجود داشته و یا در آن محیط، خلأ ایجاد می‌کند. لذا تخلیه‌ی فرهنگی اولین شرط لازم برای حضور فرهنگ بیگانه و مهاجم به شمار می‌رود. ایجاد خلأ فرهنگی، خود با روش‌ها و شیوه‌های مختلفی صورت می‌گیرد که عمده‌ترین آنها در ایران، عبارتند از:

۱. ایجاد تردید نسبت به بنیان‌های اعتقادی و ارزشی از طریق، سست نمودن اعتقادات عمومی، سست نمودن

ارزش‌های اخلاقی، دین‌زدایی، انزوای روحانیت، بی‌ارزش نمودن مبلغان و مدافعان اصیل دین؛
۲. ترویج فساد؛
۳. فرقه‌گرایی؛
۴. نفوذ نگرش غربی و از خود بیگانگی؛
۵. تکوین روشن‌فکری وابسته.

هدف اصلی از این مرحله، قطع رابطه فرهنگی کشورهای مسلمان با گذشته‌ی پرافتخار خویش است. این مرحله معمولاً با ظرافت و دقت فراوانی طراحی و اجرا می‌شود و فرق اساسی آن با تهاجم نظامی، مشخص نبودن چهره مهاجم است. بدین شکل که عناصر تعلیم دیده با القای شبهات و دسیسه‌های شیطانی، مردم را نسبت به میراث علمی و فرهنگی خویش بی‌اعتنا و دل‌سرد می‌کنند.

ب) تثبیت فرهنگ بیگانه

به کار گماردن افراد وابسته و ایجاد نهادها یا تأسیسات مختلف بین‌المللی و ملی، از کارهایی است که در این مرحله انجام می‌شود. به طور کلی، در این مرحله سیاست‌هایی که دشمن به اجرای آنها اصرار می‌ورزد، به شرح ذیل است [۱۵]:

۱. برپایی شبکه‌ها و مؤسسات شبه فرهنگی؛

۲. تجزیه‌ی فرهنگی از طریق تحریک نژادها و گروه‌های

متفاوت اجتماعی، تحریک اقوام با گویش محلی، تحریک

اقلیت‌های مذهبی و...؛

۳. تحریف تاریخ؛

۴. تغییر خط و زبان؛

۵. حذف و تبدیل میراث‌های فرهنگی

۷-۲- ابزارهای جنگ نرم علیه فرهنگ اصیل

اسلامی ایرانی کشور

مهاجمان فرهنگی مسائل و مفاهیم مورد نظر خود را به تدریج از طریق وسایل و ابزارهای گوناگونی ترویج می‌کنند. مهم‌ترین ابزار مورد استفاده در تهاجم فرهنگی عبارت‌اند از [۱۴]. [۱۵]. [۱۶]. [۱۷]. [۱۸]:

۱. آموزش، زبان، ترجمه و اصطلاحات

آموزش به سبک غربی یکی از روش‌های استعماری نفوذ در کشورهای جهان سوم بوده است. یکی از کارکردهای پنهان این برنامه‌های آموزشی که در ظاهر به منظور پیشرفت علمی در این کشورها اجرا شده، زمینه‌سازی برای پذیرش فرهنگ بیگانه و برتر جلوه دادن آن و انهدام فرهنگ ملی بوده است، این برنامه‌ها بدون در نظر گرفتن موقعیت فرهنگ بومی و با هدف تربیت نیروهایی هماهنگ با سیاست‌های استعماری اجرا شده است؛ اما در مقام عمل، عده‌ای از همین تحصیل کرده‌ها با آگاهی از روش‌های استعماری به مبارزه با سیاست‌های استعماری برخاستند که نتیجه آن استقلال برخی از این کشورها بوده است. این نوع از آموزش در ایران، آن هم توأم با تهدید و ارباب مردم، از دوره رضاخان آغاز شد. این آموزش‌های کلاسیک، به صورت غیرمستقیم، فرهنگ بیگانه را ترویج کرد. زبان نیز می‌تواند مهم‌ترین ابزار نفوذ فرهنگ بیگانه باشد. اگر به جای استفاده از واژگان فارسی، استفاده از لغات بیگانه به صورت افسارگسیخته در محاورات رسمی و عمومی رواج یابد، نسل جدید ممکن است در آینده از معادل فارسی آن لغات محروم و بی‌خبر بماند. در مورد ترجمه نیز می‌توان گفت که اگر آموخته‌های فارغ‌التحصیلان ما عمدتاً از متون ترجمه شده باشد، دانشجویان امکان تفکر مستقل را از دست می‌دهند و اصطلاحات بیگانه به تدریج به جای اصطلاحات هماهنگ و مأنوس با فرهنگ خودی می‌نشینند.

۲. کتب و نشریات

انتشار کتاب بدون در نظر گرفتن تطابق آن با فرهنگ بومی و بدون توجه به پیامدهای منفی پنهان برخی از کتاب‌ها، می‌تواند در تقویت تهاجم فرهنگی دشمن مؤثر باشد. با بررسی وضعیت انتشار کتاب در ایران در سال‌های اخیر می‌توان نشان داد که آیا دشمن از این عرصه توانسته است در فرهنگ ایرانی نفوذ کند یا خیر؟ چیزی که اثبات آن به یک تحقیق مستقل نیازمند است. در نشریات نیز گاهی ارزش‌های منطبق با اهداف فرهنگ خودی با روش‌های غلط انتقال می‌یابد، و در نتیجه تأثیر معکوس دارد. همچنین ارزش‌های مغایر با اهداف فرهنگ اسلامی با روش‌های غیرملموس و پنهان و به ظاهر موجه منتقل می‌گردد که خود نمونه‌ی بارز "تهاجم فرهنگی" است.

۳. تبلیغات گسترده از طریق تکنولوژی ارتباطات

وسایل ارتباط جمعی به دلیل ویژگی‌هایی که برای آن برشمرده‌اند بسیار مورد توجه عاملان تهاجم فرهنگی قرار می‌گیرد؛ از جمله: پوشش فراگیر، فرامحیطی بودن، چندحسی بودن، قابلیت آموزش غیرتخیلی داشتن، قابلیت تطابق داشتن با فهم عوام و فرازمان بودن. وسایل ارتباطی با قابلیت‌ها و ویژگی‌های مخصوص به خود، هنگامی که در دست تشکیلاتی قرار می‌گیرد که هدفی جز تخریب فرهنگ یک قوم و جای‌گزینی آن با فرهنگ سلطه‌گر و استعماری ندارد، تبدیل به ابزار و عامل خطرناکی در جهت هجوم فرهنگی می‌شود. متأسفانه این ابزار شمشیر دو لبه‌ای است که استکبار جهانی لبه‌ی مخرب و فسادانگیز آن را برای قطع ریشه‌های فرهنگی یک قوم به کار می‌گیرد. اینترنت، رادیو، تلویزیون، سینما، روزنامه ویدئو و ماهواره و... ابزارهای فراگیری هستند که بررسی نقش هر یک از آنها در تهاجم فرهنگی نیاز به یک تحقیق مستقل و همه‌جانبه دارد که در مجال دیگری باید به آن پرداخت. اما مهم این است که امروزه فرهنگ غرب بر وسایل ارتباط جمعی در جهان تسلط دارد و از طریق خبرگزاری‌ها و شبکه‌های رادیو و تلویزیون و سینما علیه انقلاب اسلامی فعالیت می‌کند.

۴. ترویج کالاهای لوکس مصرفی و الگوهای

تجمل‌گرایی

این الگوی مصرف که مهم‌ترین ویژگی آن وابستگی به کشورهای صنعتی است، با رشد و گسترش خود، ابتدا الگوی تولید و توزیع و سپس کل اقتصاد و فرهنگ جامعه را تحت الشعاع قرار می‌دهد، به گونه‌ای که تداوم وضع موجود تقریباً بدون هیچ‌گونه فشار و اجباری صورت می‌گیرد.

۵. شعارهای تبلیغاتی فرهنگ بیگانه منقش بر روی

البسه

کودکان ما از همان ابتدا می‌آموزند که باید از فرهنگ خود، تولید خود، خط و زبان خود احساس حقارت و شرم کنند؛ می‌آموزند که حروف خارجی خوب و قشنگ هستند و همه‌ی چیزهای خارجی بهتر از داخلی است و این بزرگ‌ترین ظلمی است که در حق کودکان و نوجوانان صورت می‌گیرد.

۸- پیشنهادات و راهکارهای مقابله با جنگ نرم

علیه اصول و موازین اخلاقی اجتماعی جامعه

راههای مقابله با جنگ نرم با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری [۱۹].

الف- آشنایی با تکنیک‌های جنگ روانی و رسانه‌ای

پایه جنگ روانی "جهل" مردم است و فردی که آشنایی مختصری با این تکنیک‌ها داشته باشد مغلوب این جنگ نخواهد شد.

ب- تشکیل اتاق‌های فکر برای اتخاذ بهترین راه مقابله

شما افسران جوان مقابله با جنگ نرمید. این که چه کار باید بکنید، چه جوری باید عمل کنید، چه جوری باید تبیین کنید، اینها چیزهایی نیست که من بیایم فهرست کنم... خود شما باید در مجامع اصلی تان، فکری تان، در اتاق‌های فکرتان بنشینید و راهکارها را پیدا کنید. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی در دیدار با دانشجویان - ۱۳۸۸/۶/۴)

ج- امید دادن به نسل جوان

به اینها (جوانان) قدرت تحلیل بدهید به اینها توان کار و نشاط کار بدهید. چه جور؟ با امید دادن، امید بخشیدن به فضای کلاس. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی در دیدار با اساتید دانشگاه - ۱۳۸۸/۶/۸)

عزیزان من شرط اصلی فعالیت درست شما در این جبهه جنگ نرم یکی اش نگاه خوش بینانه و امیدوارانه است... اگر نگاه نومیدانه شد، نگاه بدبینانه شد، مطلقاً دیگر حرکتی وجود نخواهد داشت، همانی است که دشمن می‌خواهد. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی در دیدار با دانشجویان - ۱۳۸۸/۶/۴)

د- تبیین حقایق به عموم مردم توسط نخبگان

یکی از کارهای نخبگان و خواص، تبیین است. حقایق را بدون تعصب روشن کنند. جناح و اینها را باید کنار گذاشت. باید حقیقت را فهمید. در جنگ صفین یکی از کارهای مهم جناب "عمار یاسر" تبیین حقیقت بود. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی در دیدار با اعضای دفتر - ۱۳۸۸/۵/۵)

ه- پر کردن سنگرهای فرهنگی

زمانی امام خمینی فرمودند: "مساجد سنگر است..." متأسفانه مدیران نظام به این امر توجه کافی ننمودند. امروز نیز مقام معظم رهبری فرموده اند: "هر انجمن اسلامی یک سنگر فرهنگی است."

لازم است در میان ادبا و روشنفکران و نویسندگان و شعرا و هنرمندان و سینماگران و دانشمندان و اساتید، یک بسیج عمومی برای مقابله با جریان تهاجم فرهنگی که دشمن هدایت می‌کند انجام بگیرد. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی - ۱۳۸۵/۸/۸)

در این جنگ نرم وظیفه مجموعه فرهنگی این است که هنر را تمام عیار و با قالبی مناسب به میدان آورد تا اثر گذار شود. (بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی - ۱۳۸۸/۶/۱۶)

باید دانست راه کار موثری واحدی در زمینه برخورد با جرائم اینترنتی وجود ندارد. بلکه باید از رویکرد چندگانه استفاده نمود بعضی از پیشنهادات کلی به شرح زیرند:

- دایر نمودن مرکز مطالعات فضای سایبر و معرفی سایت‌های مجاز برای استفاده عمومی و آگاه سازی همگانی از توطئه جنگ نرم
- طراحی سایت و یا صفحه در اینترنت برای دریافت گزارشات در مورد وجود صفحات غیراخلاقی و یا مطالب ضد دینی در اینترنت
- تهیه برنامه‌های آموزشی برای آگاه سازی عموم جامعه از خطرات فضای مجازی و اینترنت
- اطلاع رسانی سایتهای مفید و سودمند
- بالا بردن و ارتقاء فرهنگ استفاده از اینترنت
- استفاده از فیلترهای مناسب در جهت سالم سازی فضای مجازی
- مشخص نمودن ساعت استفاده از اینترنت در محیط خانواده
- ایجاد مراکز مشاوره در دل سیستم مجری قانون
- طراحی سیستم امن برای کودکان و اطفال

۹- نتیجه گیری

آنچه در مجموع می‌توان به آن دست یافت این است که بر اساس نظم نوین جهانی، تهاجم فرهنگی غرب به ویژه آمریکا علیه سایر فرهنگ‌ها در حال انجام است و این امر با گسترش تکنولوژی ارتباطات، شدت، سرعت و پیچیدگی بیش‌تری پیدا کرده است. آمریکا که داعیه‌ی سرپرستی جهان را در سر می‌پروراند و خواستار نظامی تک‌قطبی است، هیچ فرهنگ رقیبی را که مخالف این سیاست

استفاده صحیح از امکانات فرهنگی

در زمان جنگ، با وجود کمبود امکانات نظامی، همه استفاده صحیح از امکانات را سرلوحه برنامه خود قرار دادند، ولی در تهاجم فرهنگی با وجود امکانات بسیار خوب و مناسب، با سابقه فرهنگی درخشان و میراث فرهنگی غنی، نیروهای فرهنگی مجرب و متخصص مردمی، فرهنگ دوست و فرهنگمدار، متأسفانه بنحو مطلوب از امکانات و نیروهای فرهنگی استفاده نمی‌شود، و این یا به طور عمد است و یا به خاطر ناشی‌گری دست اندرکاران مربوطه.

هماهنگی بین نیروها و دستگاههای فرهنگی

برای اجرای یک عملیات نظامی، نیروهای عمل‌کننده، بایگانهای مستقر در منطقه، هماهنگی انجام می‌دهند؛ اما در بحث تهاجم فرهنگی و مبارزه با آن، هر کدام از نهادهای فرهنگی، ساز خود را کوک کرده‌اند و طبل و دهل خود را می‌نوازند و به نحوی زحمات دیگری را خنثی می‌کنند.

ملی شدن برخورد با تهاجم

تهاجم نظامی، مسئله اول کشور و مسئله‌ای ملی بود و تمام مسائل دیگر، بعد از مسئله جنگ بود. اما در تهاجم فرهنگی، همه مسائل کشور در اولویت قرار دارد جز توسعه فرهنگی و مبارزه با تهاجم فرهنگی که در حاشیه قرار گرفته است.

به میدان آمدن مسئولین فرهنگی

در تهاجم نظامی، فرماندهان جنگ، جلوتر از نیروها در خط مقدم بودند؛ ولی در تهاجم فرهنگی، فقط فرمان صادر می‌شود و آمدن در صحنه و میدان مبارزه را برای خود، پایین آمدن شخصیت خود می‌دانند.

برخورد با مروجان فرهنگ غرب

در تهاجم نظامی، اگر جاسوس دشمن دستگیر می‌شود، به عنوان جاسوس جنگی اعدام می‌شود؛ ولی کسانی که مروج فرهنگ غرب هستند متأسفانه در کشور ما به دست بعضی از مسئولین مدال هم می‌گیرند.

باشد، تحمل نخواهد کرد. قطعاً فرهنگ اسلامی از این قاعده مستثنا نخواهد بود و در رأس کشورهای اسلامی، ایران به واسطه انقلاب اسلامی و مخالفت علنی آن با قدرت‌طلبی آمریکا مورد هجوم بیش‌تری قرار گرفته و خواهد گرفت؛ لذا به منظور مقابله با این هجوم، باید تمام ترندها و حیل‌های فرهنگ مهاجم شناخته شود و سپس ابزار کافی برای مقابله با آن فراهم گردد. از آن‌جا که تهاجم فرهنگی فرایندی فرهنگی است، باید با ابزارهای فرهنگی با آن مقابله کرد و از مبارزه با ابزار خشن پرهیز نمود؛ یعنی تولیدات فرهنگی متناسب با فرهنگ ملی و دینی را باید گسترش داد و از نیروهای متعهد و دلبسته به کشور در ساخت این تولیدات کمک گرفت؛ و سپس با بهترین روش‌ها این تولیدات را به جوانان عرضه کرد. علاوه بر این به جای آن‌که بخواهیم در برابر تهاجمات غرب به صورت تدافعی عمل کنیم، از قبل ریشه‌های فرهنگی خود را قوی‌سازیم و حالتی تهاجمی به خود بگیریم. چون علت اصلی ورود مظاهر فرهنگ غربی به کشور ما، عدم توسعه در زمینه‌های فنی، اقتصادی و سیاسی عنوان می‌شود، بکوشیم با نیروهای متخصص و استفاده‌ی مناسب از پیشرفت‌های فرهنگ مادی غرب، مقدمات پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور را در تمام زمینه‌ها فراهم آوریم. قشر جوان که معمولاً آسیب‌پذیرترین اقشار در برابر تهاجم فرهنگی هستند، باید مورد توجه بیش‌تری قرار گیرند و تأمین نیازهای جسمی و روحی آنان در اولویت‌های اول برنامه‌های کلان کشور باشد. مسئولان کشور نیز به منظور ترویج عملی فرهنگ دینی و ملی در تمام زمینه‌ها، نمونه‌ای از این فرهنگ را در زندگی خود پیاده کنند و در عمل نشان دهند که پای‌بند به ارزش‌های والای اسلامی هستند. موارد زیر به عنوان مهم‌ترین راهکارهای مقابله با این گونه تهدیدات بیان می‌شوند:

باور همه مسئولین

در تهاجم نظامی، جنگ را همه باور کرده بودند. در تمام وزارتخانه‌ها ستاد جنگ تشکیل شده بود، اما متأسفانه تهاجم فرهنگی را هنوز بعضی از مسئولین باور نکرده‌اند. اگر در تمام نهادها و ارگانها تهاجم فرهنگی را جدی بگیرند و حداقل در محدوده مسئولیت خود، مروج فرهنگ اسلامی باشند و با تهاجم فرهنگی مبارزه کنند، موفقیت خواهیم داشت.

حساسیت رسانه‌ها

در تهاجم نظامی، رسانه ملی، مارش روحیه، آزیز خطر و... پخش می‌کرد؛ حتی بین برنامه‌های حساس. ولی متأسفانه الان بین برنامه‌های حساس، تبلیغ پفک نمکی و کوکاکولا و... پخش می‌شود. در مساجد، بحث حرمت موسیقی، غنا، بی‌حجابی و... مطرح می‌شود، ولی در تلویزیون اجرای این نوع برنامه‌ها مسئله‌ای عادی شده است.

ترویج فرهنگ اسلامی

با وجود اینکه ایران مهد تمدن و فرهنگ اسلامی است و اسلام از فرهنگی غنی برخوردار است، ولی متأسفانه نحوه تبلیغ و ترویج آن را یا نمی‌دانیم یا اشتباه تبلیغ می‌کنیم و اگر به طور صحیح تبلیغ شود، دیگر نیازی به فرهنگ مبتذل غرب نخواهد بود.

منابع:

- [۱]. - قیصرزاده، یونس، ۱۳۶۳؛ خصوصیات فرهنگی، اطلاعات علمی، ۱۶ آبان.
- [۲]. - هدایتخواه، ستار، ۱۳۷۷؛ تهاجم فرهنگی، چاپ اول، تهران: انتشارات معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش.
- [۳]. - سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، فرهنگ و تهاجم فرهنگی، برگرفته از سخنان مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، ۱۳۷۳؛ چاپ اول، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- [۴]. - مسگرزاد، جلیل، ۱۳۷۳؛ جایگاه ادبیات و علوم ادبی در بازسازی تهاجم فرهنگی، مجموعه مقالات کنفرانس تهاجم فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- [۵]. - نگارش، حمید، ۱۳۸۰؛ هویت دینی و انقطاع فرهنگی، چ اول، قم: نهاد نمایندگی ولی فقیه در سپاه، مرکز تحقیقات اسلامی.
- [۶]. - درستکار، جواد، "اینترنت، آسیب‌ها و راهکارها"، مجموعه مقالات ویژه نخستین همایش علمی فضاهای مجازی آسیب‌ها و پیامدها، اسفند ۱۳۸۷ نوبت چاپ اول.
- [۷]. - پایگاه اطلاع‌رسانی عملیات روانی و جنگ نرم
- [۸]. - رفیع، جلال، ۱۳۷۳؛ فرهنگ مهاجم، فرهنگ مولد، چ اول، انتشارات اطلاعات.
- [۹]. - فیاض، محمدسعید، ۱۳۷۲؛ درآمدی بر تهاجم فرهنگی غرب، مرکز مطالعات اسلامی، تهران: معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- [۱۰]. - عباسی، پوریا، ۱۳۸۹، "پلیس، امنیت و دنیای مجازی"، مجله علمی - تخصصی محقق، سال اول، شماره اول
- [۱۱]. - گزارش پژوهشی، حوزه مطالعات و تحقیقات کاربردی، فضاهای مجازی و امنیت، دفتر تحقیقات کاربردی فا.ا.ا. سمنان
- [۱۲]. - مسگرزاد، جلیل، ۱۳۷۳؛ جایگاه ادبیات و علوم ادبی در بازسازی تهاجم فرهنگی، مجموعه مقالات کنفرانس تهاجم فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبایی.

[۱۳]. - فختخاری، اصغر و علی‌اکبر کمالی، ۱۳۷۷؛ رویکرد دینی در تهاجم فرهنگی، چاپ اول، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، گروه انتشارات.

[۱۴]. - مصباح یزدی، محمد تقی، ۱۳۷۶؛ تهاجم فرهنگی، تحقیق عبدالجواد ابراهیمی، قم: مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

[۱۵]. - شاهدین، حمید جاودانی، ۱۳۸۹، ابعاد تهاجم فرهنگی و نحوه مقابله با آن - ۲، انتشارات دانشگاه امام حسین(ع)

[۱۶]. - صلاحی، جاوید، ۱۳۷۶؛ تهاجم فرهنگی و مقابله با آن، گزارش تحقیقاتی، مشهد: دانشگاه فردوسی.

[۱۷]. - داوری اردکانی، رضا، ۱۳۷۹؛ "تبادل فرهنگی و فرهنگ جهانی غربی"، درباره غرب، چاپ اول، تهران: هرمس

[۱۸]. - شفیعی سروستانی، اسماعیل، ۱۳۷۲؛ تهاجم فرهنگی و نقش تاریخی روشنفکران، چاپ اول، تهران: سازمان انتشارات کیهان.

[۱۹]. - رنجبران، داوود، ۱۳۸۹، جنگ نرم، چاپ هشتم، ساحل اندیشه تهران

This page is intentionally left blank